

De conjunctuur: 1980-1992

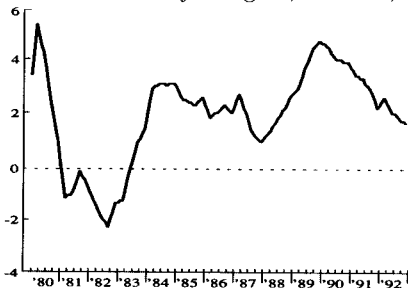
In het maandelijks Conjunctuurbericht van het CBS worden gewoonlijk ontwikkelingen op de korte termijn gepresenteerd. Nu 1992 op zijn eind loopt, worden de macro-economische ontwikkelingen in dat jaar gerelateerd aan die van de periode 1980-1992.

Bruto binnenlands product

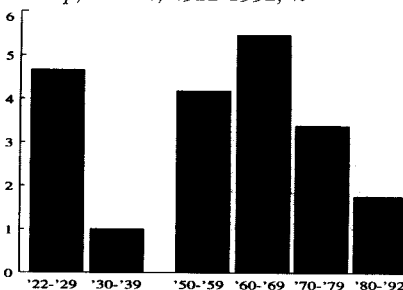
De ontwikkeling van het bbp wordt veelal gezien als graadmeter van economische groei. De groei van het volume van het bbp wordt voor 1992 geraamd op 1,6%. Dit is iets lager dan in 1991 en duidelijk lager dan in 1990. Voor de periode 1990-1992 resulteert hiermee een gemiddeld accres (2,6%) dat duidelijk hoger ligt dan dat voor de jaren tachtig (1,6%), zie figuur 1a.

Deze bescheiden groei voor de periode 1980-1989, die met name is toe te schrijven aan de inzinking in de beginjaren van dat decennium, volgt op veel hogere groeicijfers in de jaren vijftig, zestig en zeventig (resp. 4,2%, 5,5% en 3,4%). De door de economische crisis beheerste jaren dertig lieten een lagere stijging zien (1,0%), zie figuur 1b. Opmerkelijk is dat de economische bedrijvigheid in de jaren tachtig en negentig lager maar ook stabiel is dan in de voorgaande perioden van

Figuur 1a. Jaarmutaties van het bbp, volume, voortschrijdend gem., 1980-'92.

Figuur 1b. Gemid. jaarlijkse groei van het bbp, volume, 1922-1992, %

tien jaar (stabiel gemeten als afwijking rond het gemiddelde).

Middelen en bestedingen

Een bepaalde periode wordt vanuit economisch oogpunt niet alleen gekarakteriseerd door de ontwikkeling van het bbp. De samenhang tussen een aantal belangrijke macro-economische grootheden komt tot uitdrukking in de confrontatie van middelen en bestedingen, zie figuur 2. De middelen worden gevormd door goederen en diensten die hetzij in het binnenland zijn geproduceerd (bbp), hetzij uit het buitenland zijn betrokken (invoer). De bestedingen geven aan hoe de beschikbare goederen en diensten worden aangewend; deze kunnen worden uitgevoerd of in het binnenland hun finale bestemming vinden (nationale finale bestedingen). Deze laatste zijn te verdelen in consumptie door gezinnen en overheid en in investeringen door bedrijven en overheid. Voor alle vier macro-totalen is de groei in 1992 kleiner dan de gemiddelde groei over de periode 1980-92.

Bbp naar bedrijfstakken

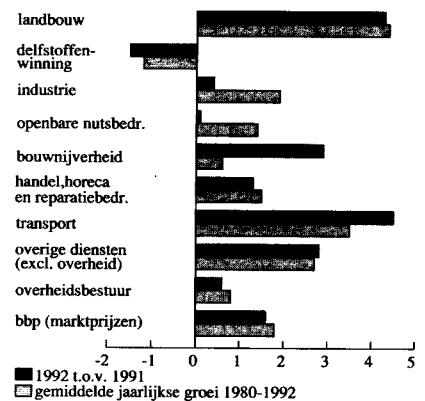
De bbp-groei in 1992 is met name toe te schrijven aan de landbouw en het transport. Ook voor de gehele periode 1980-1992 was voor deze twee bedrijfstakken de volumegroei van de toegevoegde waarde duidelijk hoger dan die voor de Nederlandse economie als geheel, zie figuur 3. In de rest van de dienstensector (excl. overheidsbestuur) lag de groei in 1992 en in het tijdvak 1980-1992 iets boven het gemiddelde. Deze bedrijfstak wordt gekenmerkt door betrekkelijk stabiele groeipercentages. Dit geldt niet voor de delfstoffenwinning en de bouwnijverheid, waar de ontwikkeling niet alleen beïnvloed wordt door de algemene conjunctuur maar ook door toevallige omstandigheden (zoals weersinvloeden). Voor de periode 1980-1992 liggen de ge-

middelde groeicijfers voor deze bedrijfstakken onder die van de gehele economie. De ontwikkeling van de bedrijvigheid in de industrie is ongeveer gelijk aan het gemiddelde.

Productie industrie

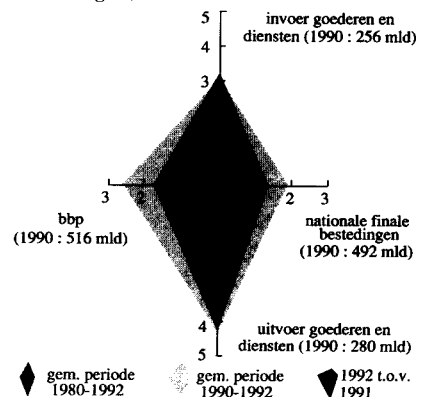
De laatste drie jaar blijft de groei van de bedrijvigheid in de industrie achter bij de groei van de totale econo-

Figuur 3. Procentuele groei bbp naar bedrijfstakken, volume

mie. Dit in tegenstelling tot de ontwikkelingen in het voorgaande decennium, toen de volumegroei van de industriële productie iets hoger was dan die van het bbp. De ontwikkelingen in de chemie geven deze algemene trend versterkt weer. In de jaren tachtig kende deze bedrijfsklasse relatief forse stijgingspercentages, maar in de laatste drie jaar viel de groei sterk terug, al bleef deze nog net positief. De textiel-, kleding- en lederindustrie kende over het gehele tijdvak 1980-1992 gemiddeld een negatieve jaarlijkse groei. De laatste jaren leek een herstel op te treden, maar voor 1992 wordt weer een daling van de productie geraamd. De ontwikkeling van de industriële productie en die van de bezettingsgraad van de productie-installaties (zoals die blijkt uit de Conjunctuur-

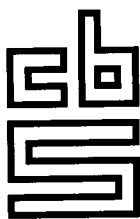
Figuur 2. Groeipercentage middelen en bestedingen, volume

test van de industrie) kunnen over een lange periode met elkaar worden vergeleken. Dan blijkt dat de inzinking van de industriële bedrijvigheid in het begin van de jaren tachtig gepaard ging met een duidelijke daling van de bezettingsgraad. De oplopende groei van de productie tot het midden van het voorgaande decennium ging samen met een oplopende bezettingsgraad. Opmerkelijk is dat de bezettingsgraad vanaf 1985 betrekkelijk stabiel was terwijl de ontwikkeling van de industriële productie een fluctuerend beeld te zien gaf.

Investerings

De jaarlijkse groei van het volume van de bruto bedrijfsinvesteringen in vaste activa bedroeg in het tijdvak 1980-1992 gemiddeld 1,8%. Vooral in de periode 1985-1990 werd door de bedrijven fors meer geïnvesteerd (gemiddeld bijna 6% per jaar). De lage

groei in het begin van de jaren negentig moet in dit perspectief beoordeeld worden; het is een groei ten opzichte van een relatief hoog investeringsniveau.

De jaarlijkse groei van de overheidsinvesteringen was in de periode 1980-1992 negatief (-0,4%). Over het gehele tijdvak 1980-1992 groeiden de investeringen in machines (gemiddeld 4% per jaar) veel sterker dan het totaal. De investeringen in grond-, water- en wegenbouwkundige werken (een belangrijk onderdeel van de overheidsinvesteringen) daalden gemiddeld 1% per jaar.

Gezinsconsumptie

De gemiddelde jaarlijkse groei van het volume van de gezinsconsumptie in de periode 1980-1992 bedroeg 1,6%. De groei van de bevolking was 0,6% per jaar, zodat de consumptie per hoofd van de bevolking over deze periode met 1% per jaar steeg. In de tweede helft van de jaren tachtig en in het begin van de jaren negentig was de gemiddelde groei groter dan in de eerste helft van het voorgaande decennium. Vooral in de jaren 1989 en 1990 steeg de consumptie relatief sterk.

De fluctuaties in de groei van de gezinsconsumptie worden vooral veroorzaakt door de bestedingen aan duurzame consumptiegoederen zoals auto's, audio- en video-apparaat, woninginrichting e.d. De groei van de consumptie van duurzame goederen was vanaf 1985 gemiddeld 3,5% per jaar en dit verklaart de hogere groei van de totale gezinsconsumptie over die periode.

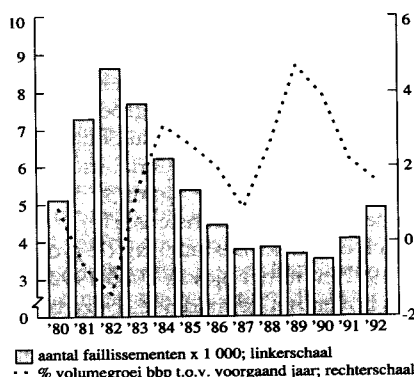
Het groeicijfer van het volume van de totale binnenlandse gezinsconsumptie voor 1992 wordt geraamd op 1,5%. De aankopen van voedings- en genotmiddelen en van duurzame goederen liggen ongeveer op hetzelfde niveau als in 1991. De bestedingen aan de overige goederen en diensten zijn ongeveer 2% groter dan in 1991.

Het in vergelijking met andere grootheden vrij vlakke verloop van de gezinsconsumptie in de periode 1980-1992 ging gepaard met veel sterkere prijsbewegingen.

Prijzen gezinsconsumptie

Voor de ontwikkeling van het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is het tijdvak 1980-1992 globaal in twee perioden in te delen. In 1981 stegen de prijzen op jaarbasis nog bijna met 7%, daarna nam de inflatie in hoog tempo af, zie figuur 5. In 1987 lag het prijspeil zelfs onder dat van 1986, een situatie die zich in de na-oorlogse periode niet eerder had voorgedaan. In de tweede periode vanaf 1987 stegen de prijzen weer. Het inflatiecijfer van 1991 (3,9%) was het hoogste na 1982. Vanaf januari 1992 neemt de prijsstijging weer af.

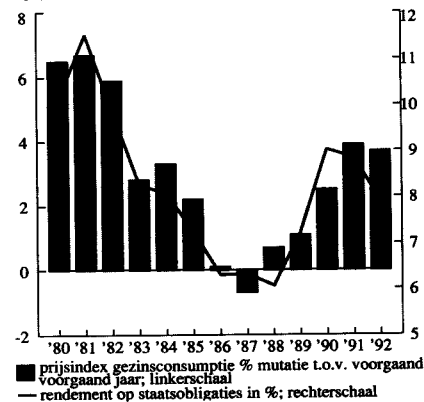
Figuur 4. Aantal faillissementen en groei

Faillissementen

Uit figuur 4 blijkt dat het aantal uitgesproken faillissementen in het begin van de periode 1980-1992 snel opliep. In 1982 werd met 8 600 uitgesproken faillissementen een top be-

Figuur 5. Prijsindex gezinsconsumptie en rente

reikt. Deze top viel samen met een dieptepunt in de economische ontwikkeling; het bbp daalde in 1982 ten opzichte van 1981 met 1,4%. In de daarop volgende jaren was er een dalende trend van het aantal uitgesproken faillissementen, tot 1987 scherp, daarna wat gematigder. In 1990 was het aantal uitgesproken faillissementen (3 500) het laagst. In de laatste twee jaar loopt het aantal snel op (stijgingspercentages 15 à 20%). Voor 1992 worden naar verwachting rond de vijfduizend faillissementen uitgesproken.

Rente

In de periode 1980-1992 gaf het wisseldisconto een sterk fluctuerend beeld te zien. De hoogste stand (10%) werd in mei 1980 bereikt, de laagste (3,25%) gold van januari 1988 tot en met juni 1988. In de afgelopen dertien jaar werd het wisseldisconto 39 keer aangepast. In 1982 wijzigde het disconto zeven keer. De langste periode met een stabiel disconto (4,5%) was van maart 1986 tot en met oktober 1987. In oktober 1992 daalde het wisseldisconto tot 7,75%.

Het rendement op staatsobligaties, indicator voor de rente op lange termijn, kende een piek in september 1981. Daarna daalde het percentage geleidelijk naar een dal in april 1988. In de twee volgende jaren liep de rente weer op. In 1991 deed zich een lichte daling voor, die in 1992 versterkt doorzette.

De daggeldrente, indicator voor de rente op de korte termijn, liet in genoemd tijdvak een andere ontwikkeling zien. Ook deze korte termijntente startte op een relatief hoog niveau, maar zakte daarna in een veel hoger tempo. Hier werd het dal in 1983 bereikt. Van 1983 tot 1989 is de korte rente betrekkelijk stabiel om daarna snel op te lopen. In het algemeen ligt de lange rente hoger

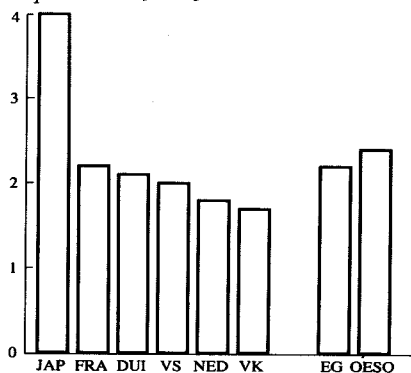
dan de korte rente. Vanaf augustus 1991 is er een inverse rentestructuur, waarbij de korte rente boven de lange rente ligt. In 1992 is het verschil ruim 1%-punt. Van de drie rente-indicatoren toont met name het verloop van het rendement op staatsobligaties een grote overeenkomst met het verloop van de prijsindex van de gezinsconsumptie (zie figuur 5).

Buitenland

Economische groei

De volumegroei van het bbp in Nederland in de afgelopen dertien jaren (1980 tot en met 1992) was gemiddeld 1,8% per jaar. Vergeleken met de groei in een aantal geïndustrialiseerde landen en belangrijke handelspartners, is dit accres bescheiden, zie figuur 6. De economische groei van de bij de OESO aangesloten landen was in

Figuur 6. Gem. jaarlijkse groei bbp-volume 1980-'92

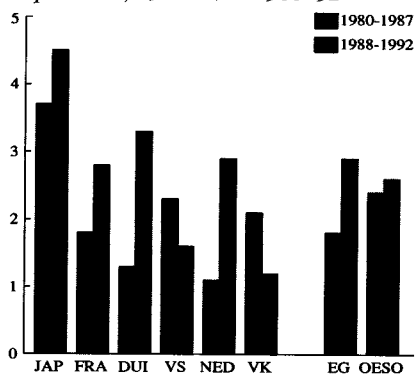

deze periode gemiddeld 2,4%. De lidstaten van de EG realiseerden tezamen in dit tijdvak een volumestijging van het bbp van 2,2%. De relatief forse groei van Japan bepaalde voor een groot deel dit verschil in ontwikkeling. Een gemiddeld groeicijfer over een periode van dertien jaren versluiert echter de achterliggende ontwikkelingen. Deze worden duidelijker wanneer de periode in twee delen wordt gesplitst: 1980 tot en met 1987 en 1988 tot en met 1992.

In figuur 7 zijn de groeicijfers voor beide perioden voor een aantal landen weergegeven. In de jaren 1980 tot en met 1987 liep Nederland (van de hier onderscheiden landen) van wat betreft economische groei achterop. Niet alleen de inzinking in 1981 en 1982 heeft meer dan elders doorgewerkt, ook in 1986 en 1987 kende Nederland het laagste groeicijfer. In het meer recente tijdvak 1988

tot en met 1992 doet ons land het een stuk beter.

Figuur 7. Gem. jaarlijkse groei bbp-volume, 1980-'87 en 1988-'92

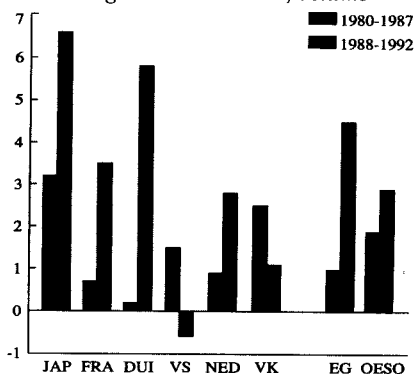

Opvallend is verder het verschil tussen de EG en de OESO. De OESO als geheel groeide in beide perioden ongeveer in gelijke mate: 2,4% in het eerste tegen 2,6% in het tweede tijdvak. De EG daarentegen laat een ander beeld zien. De economische groei in de periode 1980-1987 bedroeg 1,8% en die in de periode 1988-1992 kwam uit op 2,9%. Opmerkelijk was voorts de ontwikkeling in de Verenigde Staten (VS) en het Verenigd Koninkrijk (VK). Daar was de economische groei in het tweede tijdvak namelijk lager dan in het eerste tijdvak.

Investerings

Het volume van de bruto investeringen in vaste activa groeide in Nederland in de periode 1980 tot en met 1992 gemiddeld met 1,9%. Hiermee bleef ons land achter bij de EG en de OESO. De investeringsgroei van de aangesloten landen was gemiddeld 2,3% voor de EG en 2,2% voor de OESO. In figuur 8 wordt de investeringsgroei over de beschouwde periode in twee tijdvakken verdeeld. Voor de landen van de EG was de groei van de investeringen in de periode 1980-1987 gemiddeld 1,0%. In

Figuur 8. Gem. jaarlijkse groei bruto investeringen in vaste activa, volume

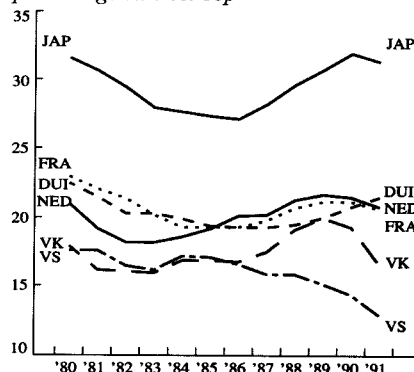

de tweede periode (1988-1992) versnelde de groei tot 4,5%. Voor de OESO lag de groei in beide tijdvakken (evenals voor het bbp) veel dicht bij elkaar, zij het dat ook hier de groei in de meest recente periode hoger was (resp. 1,9% voor 1980-1987 en 2,9% voor 1988-1992). In het VK en de VS was de situatie omgekeerd; de groei van de investeringen in het tweede tijdvak was lager dan die in de eerste periode.

Investeringsquote

De investeringsquote is het quotiënt van de bruto investeringen in vaste activa en het bbp. De investeringsquote in Nederland geeft in de periode 1980-1991 een wisselend beeld te zien. In de eerste twee jaar daalde deze van circa 21% tot een dieptepunt in 1982 van iets boven de 18%. Daarna trad tot 1989 een gestage stijging op. In 1989 bereikte de quote de hoogste waarde (21,7%) van de genoemde periode. Opmerkelijk is dat de quotes van Duitsland en Frankrijk zowel qua niveau als qua ontwikkeling erg vergelijkbaar zijn, zie figuur 9.

Figuur 9. Bruto investeringen als percentage van het bbp

In de eerste helft van de jaren tachtig lag de quote van Nederland er iets onder, in de tweede helft er iets boven. De Japanse quote overtreft bij voortduring die van deze landen met circa 10%-punten. De investeringsquote van de VS daalde in de periode na 1984 langzaam. Het niveau is echter vertekend omdat de overheidsinvesteringen niet zijn meegerekend. De investeringsquote van het VK lag voortdurend onder het niveau van de genoemde Europese landen en viel vooral in de meest recente jaren sterk terug.

Deze bijdrage is ontleend aan de extra editie van het *Conjunctuurbericht* 80-92 van het Centraal Bureau voor de Statistiek

Tabel 1. Kerngegevens ontwikkelingen in 1980-1992, procentuele mutaties ten opzichte van het voorgaand jaar, tenzij anders aangegeven

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992 ^a	1980/92gem. ^b
<i>Macro-economische volume-ontwikkelingen</i>														
Bruto binnenlands produkt	0,9	-0,7	-1,4	1,4	3,1	2,6	2,0	0,9	2,6	4,7	3,9	2,2	1,6	1,8
Landbouw	2	14	8	3	6	-4	9	-6	5	7	8	2	4	4
Delfstoffenwinning	-6	-9	-15	8	2	9	-6	4	-12	3	0	12	-2	-1
Industrie	1	0	-1	2	6	3	3	0	4	5	2	1	0	2
• voedings- en genotmiddelen	2	3	1	0	3	-2	7	0	1	5	5	2	2	2
• textiel-, kleding- en leder	-6	-7	-2	-3	5	2	-6	-4	4	2	3	0	-5	-1
• papier- en grafische	0	-2	-1	-2	4	3	2	3	6	4	4	2	0	2
• chemische	-2	7	-3	16	9	8	2	5	7	4	-1	1	2	4
• rubber- en kunststofverw.	-1	10	4	10	7	6	7	4	9	11	5	2	-1	6
• hout- en bouwmaterialen	2	-10	-9	0	3	2	4	1	8	2	0	4	1	1
• basismetaleen	-3	6	-8	-2	13	2	-2	5	9	6	-2	1	2	2
• elektrotechnische	4	5	-2	3	8	4	2	-6	-3	2	5	0	0	2
• rest metaal- en overige	2	-2	0	-3	5	5	0	-1	3	8	3	1	-1	2
Openbare nutsbedrijven	2	0	3	1	1	3	4	-4	3	0	1	5	0	1
Bouwnijverheid	1	-8	-5	-3	3	1	2	1	10	2	3	0	3	1
Handel, horeca en reparatie	-1	-4	-1	0	5	4	-1	3	3	5	6	2	1	2
Transport	3	4	-1	2	7	3	3	4	3	6	4	4	5	3
Ov. diensten (exclusief overh.)	3	2	1	2	2	3	4	2	2	5	3	3	3	3
Overheidsbestuur	2	2	0	0	0	1	1	1	1 ^d	1	2	0	1	1
<i>Buitenlandse handel</i>														
Invoer goederen en diensten	0	-6	1	4	5	7	4	5	8	7	5	4	1	3
Uitvoer goederen en diensten	2	2	0	4	7	5	3	3	9	7	6	5	3	4
<i>Consumptie</i>														
Overheid	1	2	1	1	-1	1	3	2	1 ^d	2	2	2	1	1
Binnenlandse gezinsconsumptie	0	-2	-1	1	1	2	3	3	1	4	4	3	2	2
• voedings- en genotmiddelen	0	0	0	1	0	0	3	2	1	3	4	3	0	1
• duurzame consumptiegoederen	-5	-8	-5	1	-2	4	6	6	-1	4	8	2	0	1
• overige goederen en diensten	3	0	0	1	2	2	2	2	1	4	3	4	2	2
<i>Investerings- en vasten</i>														
Bruto investeringen, totaal	-1	-10	-4	2	5	7	8	1	5	5	4	0	1	2
• naar bestemming: bedrijven	-2	-12	-4	3	5	9	10	2	4	6	3	0	1	2
• overheid	3	-5	-7	-5	7	-4	-3	-4	5	1	5	0	3	-0
• naar type: woningen	5	-10	-6	-1	4	-1	4	2	11	1	-4	-8	4	0
• gebouwen	1	-15	-8	-7	2	2	9	6	10	8	11	4	1	1
• grond/weg/water	2	-6	-7	-5	5	-2	2	-8	7	-2	2	0	4	-1
• vervoermiddelen	-19	-17	12	23	-7	10	10	-4	-9	24	3	2	-2	1
• machines en dergelijke	2	-8	-4	5	17	18	10	3	0	4	7	2	0	4
<i>Prijzen</i>														
<i>Productenprijzen industrie</i>														
• afzet	12	11	3	0	6	1	-10	-3	1	5	-1	1	-1	2
• verbruik	18	17	3	0	7	0	-20	-5	1	7	-2	-2	-4	1
Aardolie, Brent (in \$ per barrel)	•	•	•	•	28	27	14	18	15	18	24	20	19 [okt]	•
Prijzen gezinsconsumptie (werkn.)	6,5	6,7	5,9	2,8	3,3	2,2	0,1	-0,7	0,7	1,1	2,5	3,9	3,7	3,0
Regelingslonen part. bedrijven	5	4	8	3	0	1	1	0	1	1	3	4	4	3
Regelingslonen overheid	3	-1	4	-4	-1	-1	1	1	0	2	4	3	3	1
Regelingslonen gesubs. sector	3	2	6	1	-3	0	0	1	1	2	4	3	4	2
<i>Overige indicatoren</i>														
Bevolking, aantal inwoners	0,8	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,6	0,6	0,8	0,8	0,7	0,6
Consumentenvertrouwen ^c (in %)	-35	-41	-43	-40	-22	-4	8	-1	2	13	4	-13	-12	-14
• economisch klimaat	-72	-70	-70	-53	-9	17	21	-3	1	20	-3	-35	-33	-22
• koopbereidheid	-11	-22	-25	-32	-31	-17	-1	0	3	9	9	2	2	-9
Koersindex aandelen, algemeen	2	3	0	45	28	26	15	4	-9	26	-3	3	3	10
Uitgesproken faillissementen	46	42	19	-11	-19	-14	-17	-15	2	-4	-4	16	20	3
<i>Conjunctuurtest industrie</i>														
Bezettingsgraad (in %)	82	80	78	80	83	84	84	84	85	86	86	84	84 [III]	83
Orderpositie (4e kw. 1990=100)	76	74	77	75	82	86	89	84	88	101	101	95	94 [okt.]	86
• intermediaire goederen	105	95	85	88	95	98	99	95	97	103	102	96	90 [okt.]	96
• investeringsgoederen	69	68	73	69	76	80	83	78	83	102	101	94	95 [okt.]	82
• consumptiegoederen	84	81	80	81	88	94	94	92	91	95	100	99	98 [okt.]	90
Beoordeling orderpositie ^c (in %)	-23	-35	-40	-31	-10	-5	-12	-14	-6	-1	-3	-10	-14 [okt.]	-16
Geregistreerde werklozen (x 1 000)	•	•	•	•	•	•	•	•	433	390	346	319	305	•
<i>Geld en krediet</i>														
Spaartegoeden	11	10	9	2	2	2 ^d	5	4	1	5	7	7	8	6
Verstrekt consumptief krediet	•	•	•	•	4	7	15	9	5	4	5	9	9	•
Binnenlandse liquiditeitsmassa	6	7	8	10	7	8	6	4	9	10	12	5 ^d	6 [aug.]	8
• geldhoeveelheid	4	3	5	13	4	7	8	7	7	6	6	4	5 [aug.]	6
• secundaire liquiditeiten	9	14	11	6	11	10	5	0	11	16	19	6 ^d	9 [aug.]	10
Wisseldisconto (in %)	9,0	8,8	7,3	4,5	5,0	5,3	4,6	4,4	3,7	5,8	7,0	7,9	8,3	6,3
Daggeldrente (in %)	10,1	11,0	8,1	5,3	5,8	6,3	5,8	5,2	4,4	7,0	8,3	9,0	9,3	7,4
Rend. staatsobligaties (in %)	10,1	11,5	9,9	8,3	8,1	7,3	6,3	6,3	6,1	7,2	9,0	8,8	7,9	8,2

a. Geraamde cijfers; ontleend aan of nadere detailleringen uit de CBS-publikatie *Het jaar 1992 in cijfers*.

[] Tijdsvakcijfer; geeft aan de mutatie van het tijdsvak januari 1992 tot en met de aangegeven maand (c.q. kwartaal) ten opzichte van de overeenkomstige periode van 1991.

b. Het gemiddelde is berekend als het meetkundig gemiddelde van de jaarmutaties wanneer het procentuele mutaties betreft, in alle andere gevallen als rekenkundig gemiddelde van de jaarcijfers.

c. Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

d. Reeksbreuk.